

Kriminalita je fenomén, který je se sociálně vyloučenými lokalitami propojen velmi těsně, je to často první, co nás v této souvislosti napadne.

Zdá se, že sociální vyloučení a kriminalita jsou nerozlučně spojeny, v jistém smyslu to lze ukázat i na mapách, které zobrazují počet trestných činů na 1000 obyvatel v jednotlivých krajích:

KRIMINALITA

v okresech a krajích České republiky v roce 2024

Počet trestných činů na 1000 obyvatel

— hranice státu
— hranice kraje
— hranice okresu

Počet trestných činů na 1000 obyvatel

— hranice státu
— hranice kraje

0 50 100 Km

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD
použití střední stav obyvatel za 1. - 3. čtvrtletí 2024

Většina z teorií, které se snaží vysvětlit souvislost mezi těmito dvěma fenomény, je postavena na předpokladu, že sociální vyloučení znamená menší možnosti, oslabuje sociální vazby i pocit spravedlnosti – a tím otevírá prostor, kde se kriminalita stává „logickou“ nebo aspoň pochopitelnou reakcí. Je dobré si je stručně představit, abychom se na chování, které vidíme jako nežádoucí, a z celospolečenského pohledu nežádoucí jednoznačně je, mohli podívat i jinou optikou.

1. Teorie anomie (Robert K. Merton)

Společnost lidem říká, že mají dosáhnout úspěchu (peníze, status), ale ne všichni mají k dispozici stejné prostředky, jak to udělat (vzdělání, kontakty, stabilní rodinu).

Když jsou lidé vyloučeni, často nemají legální cesty, jak dosáhnout cíle, a proto někteří sáhnou třeba ke kriminalitě.

Příklad: mladý člověk z vyloučené lokality chce být „úspěšný“ a bohatý, ale bez vyhlídek na dobře placenou práci to může řešit krádežemi nebo dealováním drog. Ke společensky žádoucímu cíli směřuje společensky neakceptovanými prostředky.

2. Teorie etiketizace / nálepkování (Howard Becker)

„Deviant je ten, jemuž byla nálepka úspěšně připsána, deviantní chování je to, které tak lidé označili.“ Vychází z předpokladu, že jedinec, který je sociálně vyloučený, je často už od začátku vnímán jako „problémový“ nebo „kriminální“. Když se na něj okolí dívá touto optikou, začne si tuto roli postupně osvojovat – a může se opravdu obrátit ke kriminalitě, „přijmout nálepku“.

Příklad: Romský teenager, který je policisty opakovaně kontrolován jen proto, že je Rom, si může říct: „Když už mě všichni považují za kriminálního, tak proč to neudělat?“

3. Subkulturní teorie (Cohen, Cloward & Ohlin)

Slouží zejména k vysvětlování vytváření gangů a organizovaných zločineckých skupin. Vyloučení mladí lidé si podle ní vytvářejí vlastní subkultury s vlastními hodnotami, které nahrazují ty „celospolečensky uznávané“. V těchto subkulturách může být ceněno něco úplně jiného – třeba fyzická síla nebo schopnost „vyzrát na systém“. To může vést k deviantnímu chování a kriminalitě. Motivace pro delikvenci bývá často nuda, páchání kriminality je pro nemajetné a sociálně vyloučené způsob, jak nudu zahnat.

Příklad: skupina mladých vyloučených chlapců si mezi sebou cení zdatnosti v rvačkách nebo v krádežích, protože jinak nemohou získat uznání.

4. Teorie sociální kontroly (Travis Hirschi)

Vychází z předpokladu, že lidé, kteří mají silné vazby na rodinu, školu a práci, mají důvod nepáchat zločiny – protože by tím ohrozili své vztahy a postavení. U sociálně vyloučených jsou tyto vazby oslabené (rodina je pod tlakem, škola selhává, práce není), a tím pádem mizí „brzdy“ kriminality.

Příklad: pokud mladík nemá rodinu, která by ho držela, ani vyhlídky na práci, nic ho moc „nebrzdí“ před rizikovým chováním.

A ještě jedna teorie navrhnou, která vysvětluje hlavně vandalismus a efekty spojované s tím, jak vyloučené lokality vypadají:

5. Teorie rozbitých oken (Wilson & Kelling)

Říká, že malé projevy nepořádku (např. rozbité okno, graffiti, odpadky na ulici, drobné přestupky) vysílají signál, že „tady se na pravidla moc nedbá“. Pokud se vyloučený prostor nechá „chátrat“, lidé to vnímají jako pozvánku k dalšímu porušování pravidel – a tím roste kriminalita. Obyvatelé se pak mohou cítit bezmocní nebo rezignovaní („stejně je to tu pořád špatné“), což dále oslabuje komunitní kontrolu.

V této souvislosti ještě připomeneme termíny, které souvisejí s pohledem na kriminalitu v sociálně vyloučených lokalitách, ale jsou užitečné i obecně:

Toleranční limit je míra nedodržování normy, tolerovaná společností. Ta se liší v různých společnostech, společenských skupinách nebo historických dobách a závisí na významu porušených hodnot, míře otevřenosti společnosti a také na **sociálním postavení devianta**.

Sociální význam statistik je termín, který říká, že jakékoli statistické údaje o kriminalitě a sociální deviaci vždy odráží aktuální interpretaci světa, jak dané věci rozumíme a chceme rozumět. Tedy např. že snižující se čísla uvádějící počet znásilnění nemusí znamenat, že prostředí je bezpečné a situace se zlepšuje, ale naopak, že se oběti v daném kontextu bojí znásilnění oficiálně hlásit.

Morální panika je situace, kdy se společnost nebo média začnou silně obávat určité skupiny, chování nebo jevu, protože se to prezentuje jako vážná hrozba pro morálku či pořádek – i když ta hrozba ve skutečnosti nemusí být tak velká. Klíčové je, že u morální paniky nejde o to, že problém neexistuje vůbec, ale o to, že je zveličený a rámovaný jako velká společenská hrozba, což spouští přehnané reakce.

Typicky to funguje takto:

1. Něco se stane (např. výtržnost mladých, nový druh hudby, drogy, migrace).
2. Média a autority to zdůrazní a často zveličí („mládež je mimo kontrolu“, „drogy ničí celou generaci“).
3. Veřejnost se vyděsí a začne požadovat tvrdší zásahy.
4. Vznikají přísnější zákony nebo represe, které mohou mít dopady na svobody či stigmatizaci určitých skupin.

Příkladem může být situace, kdy se v městečku pár teenagerů pohádá na diskotéce. Nic velkého. Jenže místní noviny napíší titulky jako: „Násilné gangy mládeže terorizují naše ulice!“ Lidé se polekají, začnou volat po zákazech večerních akcí a po více policistech. Najednou jsou všichni teenageři podezřelí – i ti, co dělají jen běžné věci. Reálný problém byl malý, ale společenská reakce je obrovská.

Kriminalita je samozřejmě v první řadě věcí Policie ČR, pro naše účely je důležité o kriminalitě a sociálním vyloučení uvažovat v širších souvislostech, nikoli ji řešit... Např. institut Asistentů prevence kriminality je vám jistě známý.